

KONFESNÍ KOŘENY STŘEDNÍCH ŠKOL S NĚMECKÝM VYUČOVACÍM JAZYKEM V ČESKÝCH ZEMÍCH

Marie Macková

Resumé

Gymnázia s německým vyučovacím jazykem patřila v českých zemích k nejstarším. Některá z nich byla založena jako církevní školy. Buď v době, kdy církev měla monopol na provozování vzdělávacích institucí, nebo v době, kdy bylo nejjednodušší svěřit provozování školy některému školskému řádu. To se dělo v dobách, kdy vyučovacím jazykem byla latina. Ve druhé polovině 19. století bylo třeba školy specifikovat podle vyučovacího jazyka. Některé z těchto škol ve stejné době zároveň přešly mezi školy veřejné, jiné však zůstaly školami soukromými v církevních rukách. Volba vyučovacího jazyka na školách provozovaných především římskokatolickou církví byla dána jednak prostředím lokality, kde škola působila, jednak osobním zaměřením lidí, kteří ji spravovali.

Klíčová slova

Gymnázium, církev, německý.

Religious Background of Secondary Schools with German Language Instruction in the Czech Lands

Abstract

Grammar schools (Gymnasiums) with German language instruction were among the oldest schools in the Czech lands. Some of them were founded as church schools. It occurred either in periods when the Church had a monopoly on keeping educational institutions or when providing schools by an educational order appeared to be the easiest way. Such foundations were frequent as the language of instruction was Latin. In the 2nd half of the 19th century it was necessary to specify schools according to the language of instruction. Some of the above mentioned schools became public in this period, others remained private in the hands of the Church. The choice of the language of instruction

at schools run by the Roman Catholic Church was influenced by the environment of the place where the school was situated and by personal orientation of people who administered it.

Key words

Gymnasium, the Church, German.

1 Úvod

Ačkoliv se téma jeví jako vymezené rámcem zkoumání institucionálních dějin, bylo zamýšleno jako příspěvek k výzkumu, který sleduje profilování, sebeidentifikaci společnosti v době, která už měla vyřešenou otázku, k čemu je vzdělání a nakolik je vhodné a výhodné je akceptovat. Dějiny konkrétních škol, resp. výzkum části školského prostředí v kontextu doby a místa se tak stává prostředkem pro řešení jiných otázek. Čímž ovšem nemá být popřena školská instituce jako významný prvek ve společnosti dané doby a spojitosti vážící lidi nejrůznějšího postavení a typu ke škole (obecně i naprosto konkrétně).¹

Z poměrně širokého možného spektra otázek byly vyjmuty k bližšímu komentáři konfesní kořeny středního školství, protože na nich je možné vykázat významné změny, kterými školství poslední třetiny 19. století procházelo. Zaměření na německou část školského spektra má šanci ukázat některé velmi dlouhodobé tendence a relativně blízkou, nikoliv však identickou paralelu se situací v českém prostředí.

2 Německojazyčné školství v českých zemích

V okamžiku, kdy bylo třeba, aby se každá škola v habsburské monarchii jednoznačně vymezila vyučujícím jazykem, a vznikla základní školská organizačně-správní struktura, bylo jenom v Čechách ustaveno 47 venkovských německých školských okresů a dva další ve statutárních městech.² Vedle toho bylo vytvořeno 57 českých venkovských školských okresů a tři české školské

¹ Tato studie vznikla jako jeden z dílčích výstupů grantového úkolu GAČR 409/09/0503 Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a první polovině 20. století.

² *Statistický popis školských okresů Čech*, Praha, 1884.

okresy městské.³ Tyto školské okresy spravovaly národní a měšťanské školy veřejné, částečně ty s právem veřejnosti, dozorové pravomoci pak měly i nad školami soukromými. Zvláštností toho správního systému bylo, že nemusel být nutně striktně geograficky vymezen. České a německé školské okresy se mohly v jazykově a národnostně smíšených oblastech územně překrývat. Z uvedených německých školských okresů mělo českou paralelu 15 okresů. Jednalo se o okresy Broumov, České Budějovice, Domažlice, Dvůr Králové nad Labem, Jindřichův Hradec, Klatovy, Kralovice, Lanškroun, Litomyšl, Polička, Polná, Prachatice, Sušice, Trutnov a Žamberk. Český i německý správní celek pak měla i Praha. Jako jazykově jednoznačně vyhraněných tedy existovalo 32 venkovských okresů německých⁴ a jeden městský (Liberec) a 42 venkovských okresů českých a jeden městský (Hradec Králové).

Gymnázia, jako tehdy téměř jediný typ středních škol, byla na přelomu 50. a 60. let 19. století registrována buď jako státní nebo nestátní. Označení státní znamenalo, že chod školy je zabezpečován alespoň z části ze státních prostředků. Taková gymnázia sídlila v Chebu, Jičíně, Hradci Králové, Litoměřicích, Jindřichově Hradci, Písku a v Praze na Starém Městě a na Malé Straně.⁵ Za nestátní gymnázia byla podle stejné evidence považována vlastně všechna, která byla zřizována buď zcela nebo alespoň částečně nějakou církevní organizací. Šlo konkrétně o gymnázia v Benešově, České Lípě, Broumově, Mostě, Českých Budějovicích, Německém Brodě, Mladé Boleslavi, Klatovech, Chomutově, Litomyšli, Plzni, Liberci, Žatci a Slaném.⁶ Pro srovnání je možné dodat, že na Moravě byla za státní gymnázia považována ta v Brně, Jihlavě, Olomouci a Znojmě. Za nestátní pak ústavy v Příboře, Kroměříži, Moravské Třebové, Mikulově a Strážnici. Ve Slezsku tehdy existovala tři gymnázia, která byla všechna považována za státní, byť dvě těšínské školy se lišily tak, že jedna byla považována za katolickou a druhá za evangelickou. Třetí gymnázium rakouského Slezska bylo v Opavě. Církevními zřizovateli a provozovateli těchto škol v Čechách byli piaristé, augustiniáni, benedikti, premonstráti

³ Tamtéž.

⁴ Jednalo se o okresy Aš, Ústí nad Labem, Horšovský Týn, Česká Lípa, Most, Dubí, Cheb, Sokolov, Frýdlant, Jablonné, Jablonec nad Nisou, Kraslice, Vrchlabí, Jáchymov, Kadaň, Kaplice, Karlovy Vary, Chomutov, Český Krumlov, Litoměřice, Žlutice, Stříbro, Planá, Podbořany, Liberec, Rumburk, Žatec, Šluknov, Tachov, Teplá, Teplice a Děčín.

⁵ Matauschek, T. A. *Normalien Nachschlagebuch für Lehrer und Direktoren der Oesterreichischen öffentlichen Gymnasien*. Prag, 1864. Vaniček, A. *Schematismus der österreichischen Gymnasien und Realschulen für das Schuljahr 1859–60*. Prag, 1860.

⁶ Tamtéž.

a cisterciáci. Příspěvateli byla buď města nebo nejrůznější soukromé fondy. Všechna gymnázia zařazená mezi nestátní měla podle mladší legislativy právo veřejnosti. Teprve následně byla gymnázia nucena si zvolit fixní vyučovací jazyk. Z uvedených škol byla jako německá určena gymnázia v České Lípě, Broumově, Mostě, Českých Budějovicích, Chebu, Chomutově, Litoměřicích, Plzni, Žatci a v Praze na Starém Městě a na Malé Straně.⁷ Ostatní uvedená byla česká. K nim samozřejmě v obou národních okruzích pozvolna přibývaly nové školy, zřizované postupně v různých místech českých zemí. To však již byly školy především státního typu. Soukromá gymnázia byla jako konfesní zřizována zřídka, nejzajímavější z tohoto sektoru zřejmě byly dívčí střední školy zřizované ženskými školskými řády a kongregacemi, které v drtivé většině případů získaly právo veřejnosti.⁸

Pokud je jedenáct „starých“ gymnázií, která si zvolila německý vyučovací jazyk, promítnuto do následného uspořádání a jazykového rozlišení školních okresů pro obecné a měšťanské školy, vyplyne, že jenom v Plzni bylo historicky existující německé gymnázium, ale pro obecné a měšťanské školy neexistoval nově zřízený německý školský okres.⁹ Dalších deset historických gymnázií sídlilo v centru tehdy nového německého školského okresu, resp. v Praze. K tomu bylo třeba připočítat gymnázia vzniklá v poslední třetině 19. století, z nichž některá rovněž zvolila německý jazyk jako vyučovací.¹⁰ Některá z nich vznikla i mimo sídla německých školských okresů. Např. v tehdy ještě samostatném Karlíně nebo na Smichově. Většinou však šlo o města, která buď byla sídlem německého školského okresu nebo spadala do jeho kompetence. Ještě k roku 1864 bylo z jedenácti gymnázií s německým vyučovacím jazykem sedm církevních a čtyři státní (i v českém sektoru byl poměr 7:4 ve prospěch církevních škol). Aktuální provozovatelé¹¹ následně německých gymnázií byli augustiniáni, benediktini, piaristé, cisterciáci a premonstráti. V České Lípě ústav, založený v 17. století, průběžně spravovali augustiniáni z Prahy, ve druhé polovině

⁷ Neubauer, J. *Statistischer Verzeichnis aller für den Unterricht an den österreichischen Gymnasien, Realschulen, Lyceen, Lehrer- und Lehrerinnen Bildungsanstalten und Lehrer-Seminarien mit deutscher Unterrichtssprache bestellten Person*. Elbogen, 1892.

⁸ K tématu podrobněji Macková, M. *Voršilky v Čechách do roku 1918*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007. Tam také další literatura.

⁹ Plzeňské obecné a měšťanské školy s německým vyučovacím jazykem byly spravovány českým školním okresem.

¹⁰ Šlo v Čechách např. o ústavy v Trutnově, Lokti, Hostinném, Kadani, Stříbře, Českém Krumlově, Teplicích nebo Lanškrouně.

¹¹ Popsán stav podle citovaného schematismu Aloise Vanička k roku 1860.

19. století je podporovalo město a jeho studijní fond. V té době tu studovaly necelé čtyři stovky studentů. V Broumově bylo jedno z nejstarších gymnázií v Čechách založené a kontinuálně spravované benediktiny, jehož počty studentů kolísaly v té době mezi jednou až dvěma stovkami. Gymnázium v Mostě mělo soukromého měšťanského zakladatele, který jeho správou pověřil piaristy. Ti byli v 19. století podporováni městem a vyučovali kolem dvou set studentů. Českobudějovické gymnázium bylo založeno ve druhé polovině 18. století městem jako piaristické, ale o sto let později se na jeho chodu už podíleli i cisterciáci. Chebské gymnázium bylo v 19. století státní, ale šlo o ústav, který již jako existující převzali do své správy jezuité, a teprve po zrušení jejich řádu se přiřadilo ke školám spravovaným státem s více než dvěma sty padesáti studenty. Zřejmě nejpestřejší osudy v tomto směru mělo chomutovské gymnázium. Založeno bylo v roce 1591 Jiřím Popelem z Lobkovic, pak jej do své správy dostali jezuité, a proto byla škola nakrátko po roce 1777 zrušena. Již dva roky nato ji však obnovili dominikáni z Prahy a konečně od roku 1809 ji spravovali cisterciáci z Oseka a vyučovali více než dvě stě žáků. Litoměřické gymnázium bylo původně jezuitské a následně už pouze státní. V Plzni bylo gymnázium založeno v roce 1776 městem a svěřeno do správy tepelských premonstrátů, kteří dokonce k jeho podpoře zřídili zvláštní studijní fond. Tentýž řád, ale ze strahovského kláštera, zřizoval od počátku 18. století gymnázium v Žatci. Na každém z ústavů studovalo kolem dvou set studentů. Pro srovnání je možné uvést, že na Moravě byla situace nepoměrně jednodušší: všech pět církevních gymnázií bylo spravováno piaristy. Mezi českými gymnázii v Čechách byla situace podobně pestrá, snad s vyšším podílem původně jezuitských škol, jejichž další osudy ovšem ne vždy vedly přímo do státní sféry.

Mezi „starými“ gymnázii v Čechách si nejdéle udrželo svůj konfesní charakter benediktinské gymnázium v Broumově, které zároveň patřilo k nejstarším a kontinuálně nejpevnějším ústavům v zemi. Jeho počátky jsou poněkud nejasné, protože klášter i město Broumov byly zasaženy několika ničivými požáry, během nichž kromě dalšího vzaly za své i písemnosti dokládající nejstarší existenci školy. Za první zmínku tak bývají obecně považovány vzpomínky pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic, zachycené v díle Bohuslava Balbína, na broumovskou klášterní školu. Její začátek je obecně kladen do první poloviny 14. století, přesněji pak většinou hypoteticky do funkčního období velmi agilního a úspěšného opata Bavora v první čtvrtině století.¹² Od této

¹² Počátek školy klade Laurentius Wintera hypoteticky mezi léta 1301–1305 s tím, že zcela jistě musel existovat kolem roku 1315. Vinzenz Maiwald už pregnantně uvádí rok vzní-

doby škola „vyššího typu, která připravovala pro univerzitní studium“ v režii broumovských benediktinů existovala nepřetržitě, byť v průběhu doby měnila svou podobu tak, jak to právě vyžadovala doba. Nezlikvidovalo ji ani husitství, ani o mnoho později josefinské restrikce, ani sekularizační tendence 19. či 20. století. Koncem se pro ni dokonce nestala ani příslušnost města k říšské župě Sudety, byť to byl definitivní konec benediktinského působení. Podle nacistické školské politiky nemohla škola nadále působit jako konfesní, takže byla postátněna, řádoví profesori byli suspendováni a od té doby gymnázium existuje jako státní škola až do současnosti. V 19. století se do podoby novodobého soukromého gymnázia s právem veřejnosti přetvořilo definitivně v roce 1873, kdy 13 pedagogů a ředitel v osmi třídách vyučovali 147 studentů.¹³ Pro příklad je možné uvést, že v roce 1876 stál v čele gymnázia ředitel Wolfgang Morawek, do pedagogického sboru dále patřili čtyři profesori, dva učitelé náboženství, dva skuteční gymnaziální učitelé a čtyři suplenti. V osmi třídách studovalo celkem 166 studentů a ve stavu bylo dalších sedm privatistů. Z toho bylo 42 studentů místních, 118 z Čech, jeden z Moravy, jeden z Uher, tři z Kladska a Pruska a jeden ze Saska. Podle vyznání šlo o 158 katolíků a osm izraelitů. Jako mateřskou řeč uvádělo 110 studentů němčinu a 56 češtinu. Z nepovinných předmětů si 94 studentů zapisovalo češtinu, 24 francouzštinu, 22 stenografii, 27 zpěv a 114 kaligrafii.¹⁴

Podobně pestrý obrázek, jen s drobnými odchylkami, je možné získat i v dalších letech s jedinou výjimkou. Tou byla mateřská řeč studentů, kteří se stále víc hlásili k němčině. Důvodem ovšem pravděpodobně nebyla ani tak obecná nacionalizace společnosti, ke které v té době docházelo, protože ta ve velmi kompaktním prostředí Broumova měla jiný než kvantitativní charakter, ale vznik dalších a dalších škol s českým vyučovacím jazykem. Těm dávali čeští studenti stále více přednost a většinou je také měli blíž k domovu, takže pro ně byly i z tohoto hlediska výhodnější.¹⁵ Ačkoliv od 70. let 19. století až do světo-

ku 1305 a opata Bavora jako zakladatele, ale jde nejspíš o aplikaci předchozí Winterovy práce. Ve zde citovaném schematismu Aloise Vanička z roku 1860 je datum založení školy označeno za neznámé. Wintera, L. *Stift Braunau im Dienste der Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der katholischen Kirche in Böhmen*. Braunau 1904, s. 17. Maiwald, V. *Geschichte des öffentlichen Gymnasiums in Braunau*. Wien-Leipzig, 1912, s. 5.

¹³ Laurentius Wintera: l. c., s. 82–83.

¹⁴ *Jahres-Bericht des öffentlichen Stifts- Obergymnasiums der Benediktiner in Braunau in Böhmen an Schlusse Schuljahres 1876*. Braunau, 1877.

¹⁵ Zatímco gymnázia v Rychnově nad Kněžnou a Hradci Králové patřila rovněž mezi „staré“ ústavy a mohla být maximálně kontinuální konkurencí, pak nové reálky v Náchodě

vé války v zásadě neklesal počet studentů, bylo to způsobeno pravděpodobně neustále se zvyšujícím zájmem o studium a stoupajícím počtem rodin, které si mohly dovolit poslat své syny do gymnázia, byť třeba za využití nějakého typu hmotné podpory z veřejných či charitativních zdrojů.¹⁶ Nic nenavádí k tomu, že by se měnila struktura studentů z toho důvodu, že broumovské gymnázium bylo konfesní, zatímco jinde fungovaly školy státní. Na tomto příkladě dlouhodobě působícího gymnázia je patrné, že v poslední čtvrtině 19. století byla rozhodující kvalita poskytovaného studia, vyučovací jazyk a stále víc regionální poptávka a nabídka. Jestliže souhrn těchto faktorů byl uspokojivý, pak konfesionalita školského ústavu nebyla pro většinu zájemců rozhodující. Část z nich se samozřejmě podle tohoto kritéria rozhodovala na první místě, ať už s vymezením pozitivním nebo negativním, ale až do konce trvání monarchie šlo o početní minoritu. Soukromé zveřejněné školství tohoto typu muselo podle zákona poskytovat minimálně stejnou kvalitu vzdělání jako státní školy. Konfesní prostředí mohlo být pro část zájemců přidanou hodnotou v kladném slova smyslu.¹⁷ Pro větší část z nich to však zřejmě byl faktor, který ustupoval do pozadí nebo byl dokonce okrajový ve srovnání s jinými ukazateli.

Navzdory tomu počet konfesních gymnázií ve druhé polovině 19. století klesal. Důvodem nebyla jenom definitivní ztráta monopolu církevního prostředí na vzdělání a stále radikálnější se měnící postoj společnosti, která vůči církvím obecně a převažující římskokatolické zvláště lhostejně a zaujímala stále indifferentsší stanovisko. Důvodem zřejmě stejně závažným byla ztráta síly a akceschopnosti některých řádů, které konfesní školství v Čechách provozovaly. Jezuitské školství bylo z větší části postátněno v důsledku radikálního vnitrocírkevního zásahu. To se ovšem dotklo především ústavů, které se následně profilely jako jazykově české. Z německých to bylo jenom gymnázium v Chebu a ne sice podle založení, ale jako převzaté a poté postátněné ze stejného důvodu i gymnázium v Litoměřicích. Významnější nestabilita v tomto pro-

a Jaroměř se nepochybně staly důvodem úbytku českých studentů v Broumově. K tomu blíže Bouza, E., Štěpánková, M. *Benediktinské gymnázium Broumov 1775–1945*, úvod k archivnímu inventáři, Náchod, 1973.

¹⁶ Mezi léty 1873–1914 nikdy neklesl celkový počet studentů broumovského gymnázia pod 150. Naopak mezi léty 1879–1885 a potom mezi léty 1893–1897 jejich počet vystoupal přes 200. Každoročně skládalo maturitní zkoušku 10 – 20 studentů. Laurentius Wintera: l.c., s. 82–83.

¹⁷ Pro dívčí školství této doby byla situace ještě poněkud jiná: konfesní prostředí bylo v souvislosti s dívčí školou stále ještě vnímáno jako jistá záruka morálního bezpečí, pro ženský svět patriční a vyhledávaná.

středí byla způsobena piaristy. Ti spravovali gymnázia jak vlastního založení, tak založená městy či jiným soukromým subjektem především v průběhu 18. století. Od poloviny 19. století řádu viditelně začaly docházet síly a vyklizený prostor obsadil stát, ne jiný školský řád, jak bývalo obvyklé v minulosti. Tento problém se týkal prakticky všech pěti „starých“ konfesních gymnázií s německým vyučovacím jazykem na Moravě, ale i v Čechách byl častější. Z německých gymnázií se týkal Mostu, Českých Budějovic¹⁸ a Prahy Nového Města. Tyto ztráty nebyly nahrazovány z církevního prostředí, prostor byl přenechán nekonfesnímu veřejnému školství. Jedinou výjimku tvořily soukromé zveřejněné střední školy pro dívky, které až do světové války měly velmi často konfesní podobu a výhrady proti nim sice existovaly a byly i hodně ostré, ale na počet žaček v konečném důsledku vliv příliš neměly. Tam, kde zřizovatelé konfesních gymnázií byli dostatečně silní a schopní akceptovat dobové organizační a kvalitativní požadavky na výuku, tam konfesní gymnázia existovala a prosperovala stejně jako jejich nekonfesní paralela. Ta je ovšem postupem doby převýšila kvantitativně, protože vznikala stále nová gymnázia, jak v českém tak v německém prostoru. Konečná podoba středních škol s německým vyučovacím jazykem před světovou válkou tedy nebyla výsledkem omezování konfesního školství, ale zaplňování doposud volného prostoru dalšími a dalšími školami nekonfesního typu.

3 Závěr

Gymnázia byla prvkem vyššího institucionálního vzdělávání už podstatně dříve než v 19. století. Právě tak už podstatně dříve opouštěla centra a uchylovala se do regionů. A většinou tam prosperovala. Zánik gymnázia v drtivě většině případů nebyl regionem chtěný a případná nestabilita takového učiliště byla řešena buď dočasnou změnou jeho charakteru nebo změnou provozovatelů. V polovině 19. století je možné zachytit síť regionálních gymnázií, která mají své kořeny převážně v 17. a 18. století a která byla svým charakterem většinou ústavy zřizovanými či alespoň spravovanými některým z katolických církevních řádů. Zaznamenatelná sekularizace tohoto prostředí měla více vnitrocírkevní příčiny než vnější legislativní důvody. První novodobou vlnou bylo postátně-

¹⁸ Novotný, M. Českobudějovické piaristické gymnázium a utváření vrstvy moderní inteligence na jihu Čech (1762–1848), In *Documenta Pragensia XXVII, Město a intelektuálové od středověku do roku 1848*, Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2008, s. 935–959. Tam také další literatura k problematice.

ni původně jezuitských učilišť v důsledku zrušení řádu. Druhou pak o něco později ztráta akceschopnosti piaristů, kteří německojazyčné střední školství ovlivnili víc. Viditelná změna poměru ve prospěch nekonfesního středního školství byla dána vznikem řady nových škol, které v německojazyčném prostředí chlapeckých gymnázií už nebyly školami konfesními. Pro všechny však byl k dispozici dostatek zájemců o studium, protože to se v průběhu 19. století postupně stalo vyhledávanou hodnotou života. Tam, kde byl církevní zřizovatel školy stabilní a ekonomicky i duchovně silný, tam škola jako konfesní s právem veřejnosti prosperovala. Pro většinu potenciálních zájemců byla v dané době nesporně důležitější její dostupnost v regionu a její nacionální identifikace, než její konfesní specifikace. Odráží se v tom jak obecné zlhostejnění vůči církevnímu prostředí v určitých kruzích společnosti, tak na druhé straně trvající kvalita konfesního školství, srovnatelná s bouřlivě se rozvíjejícím nekonfesním sektorem ve středním školství té doby.

4 Literatura

- BOUZA, E., ŠTĚPÁNKOVÁ, M. *Benediktinské gymnázium Broumov 1775–1945, úvod k archivnímu inventáři*. Náchod, 1973.
- Jahres-Bericht des öffentlichen Stifts-Obergymnasiums der Benediktiner in Braunau in Böhmen 1876*. Braunau, 1877.
- MACKOVÁ, M. *Voršilky v Čechách do roku 1918*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007.
- MAIWALD, V. *Geschichte des öffentlichen Stifftsgymnasiums in Braunau*. Wien-Leipzig, 1912.
- MATAUSCHEK T. A. *Normalien Nachschlagebuch für Lehrer und Direktoren der Oesterreichischen öffentlichen Gymnasien*. Prag, 1864.
- NEUBAUER J. *Statistisches Verzeichnis aller für den Unterricht an den österreichischen Gymnasien, Realschulen, Lyceen, Lehrer- und Lehrerinnen-Bildungsanstalten und Lehrer-Seminarien mit deutscher Unterrichtssprache bestellten Person*. Elbogen, 1892.
- NOVOTNÝ, M. Českobudějovické piaristické gymnázium a utváření vrstvy moderní inteligence na jihu Čech (1762–1848). In *Documenta Pragensia XXVII, Město a intelektuálové od středověku do roku 1848*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2008, s. 935–958.
- Statistický popis školních okresů Čech*. Praha, 1884.

VANÍČEK, A. *Schematismus der österreichischen Gymnasien und Realschulen für das Schuljahr 1859-1860*. Prag, 1860.

WINTERA, L. *Stift Braunau im Dienste der Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der katholischen Kirche in Böhmen*. Braunau 1904.

Kontaktní adresa:

doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.

Ústav historických věd Filozofické fakulty Univerzity Pardubice

Studentská 84

532 10 Pardubice

466036221

e-mail: marie.mackova@upce.cz